

НАСТЕНКО С.В.

Київський національний лінгвістичний університет

РОЛЬ ТОПОНІМІВ У ПРОЦЕСІ РОЗГОРТАННЯ МЕГАКОНЦЕПТУ ІСПАНІЯ В ІСПАНСЬКІЙ ПОЕЗІЇ XII – XX СТОЛІТЬ

Статтю присвячено дослідженню універсальних концептів іспанської поезії XII – XX століть. Аналізується розгортання концептів крізь призму топонімів у межах мегаконцепту “Іспанія”.

Ключові слова: топонім, концептуальна картина світу, концепт, іспанська поезія.

Статья посвящена исследованию универсальных концептов испанской поэзии XII – XX веков. Анализируется когнитивная динамика концептов сквозь призму топонимов в рамках мегаконцепта “Испания”.

Ключевые слова: топоним, концептуальная картина мира, концепт, испанская поэзия.

The article focuses on the content of universal concepts in Spanish poetry of the XII– XX centuries. The concepts' dynamics through a prism of toponyms in a megaconcept “Spain” is analyzed.

Key words: toponym, conceptual world view, concept, Spanish poetry.

Актуальність дослідження визначається загальним спрямуванням сучасних лінгвістичних студій на вивчення концептуальної картини світу й організації поетичних творів з виходом у площини лінгвокогнітивних процесів, що є актуальним для когнітивної лінгвістики і лінгвопоетики зокрема. **Метою** запропонованої статті є визначити функції топонімів, встановивши когнітивну динаміку концептів у поетичних текстах Іспанії XII – XX століть в межах мегаконцепту. **Об’єктом** дослідження є іспанські топоніми, що інтегрують мегаконцепт ІСПАНІЯ. **Предметом** аналізу є дослідження і відтворення топонімів в концептах іспанської поезії XII – XX століть. **Новизна** даної наукової розвідки полягає у спробі теоретичного обґрунтування

термінів “топонім”, “концептуальна картина світу”, систематизовано класифікації топонімічних назв з точки зору сучасних мовознавчих студій у формуванні іспанського літературного простору у поезії досліджуваного періоду. Дана методика розроблялася в працях таких учених, як Н.О. Гач, Т.В. Дудун, В.В. Лучик, Н.М. Попова, Т.О. Симоненко, Н.В. Чорна, Г.О. Швець. **Матеріалом** статті слугував корпус поетичних творів з антології іспанської поезії різних авторів XII – XX століть.

Відносно швидкі темпи розвитку науки про концепти сприяли створенню нової галузі мовознавчих досліджень, що має назву концептологія, основною одиницею якої виступає концепт. Літературна мова – це інваріант загальної мовної системи [1], а концептуальна картина світу визначається як ментальний образ дійсності, сформований когнітивною свідомістю людини чи нації, що є результатом як прямого емпіричного відображення дійсності, так і свідомого рефлексорного відображення дійсності в процесі мислення. Так концептуальна картина світу акумулює в собі складові концептосфери і стереотипи свідомості, які накопичуються через культурні надбання індивіда та народу [2:344].

Проте, слід наголосити на суб’єктивній оцінці простору в межах поетичного твору, тому що він може бути позбавлений соціальних та моральних контекстів з метою опису природи, романтичних інтенцій автора. На контекстуальному рівні топоніми формують динамічний простір, у залежності від тематики [3:14]. Топоніми іспанської поезії уособлюють у собі вербальний образ геосистем, які відтворюють культурну, історичну, географічну неповторність, автентичність, самобутність країни, виявляючи соціальну сутність мови через мовні засоби і акумулюючись у концептах.

За визначенням А.М. Селішева, географічні назви поділяються на ті, які походять від імен людей; від назв людей за родом діяльності; за соціально-майновою ознакою і за положенням, пов’язані з адміністрацією і владою; ті, що відображають етнічний характер населення; які пов’язані зі

специфікою ландшафту; і з абстрактним значенням. Однак, найбільш прийнятним є поділ географічних назв за об'єктами номінації [4:227]. Так топоніми класифікують на: 1. Омоніми – імена елементів рельєфу, його форм: гір, рівнин, вершин, низовин тощо; 2. Гідроніми – імена річок, озер, морів, океанів, каналів, водосховищ; 3. Імена рослинних суспільств: лісів, парків тощо; 4. Назви населених пунктів: міст, сіл, селищ; 5. Імена вулиць, площ, провулків, мостів [4:228]. У даній класифікації, на нашу думку, бракує топонімів, що походять від приналежності назв до номінальних слів, до яких вони апелюють. Так, наприклад, в іспанській поезії XVI століття спостерігаємо вживання таких: *majada – lugares donde se recogen el pastor y el ganado por la noche, otero – monte pequeño, fuertes – lugares fortificados, sotos – bosques, nemorosos – cubiertos de bosques, insula – isla, montiña – monte*. Так загальні назви підкорюються закономірностям мови наскільки це є можливим, оскільки мовне коло їх джерел є вужчим за коло мовних явищ, представлених у власних назвах. Вони не слугують засобом номінації індивідуального предмету. Ідеологічні назви широко представлені в іспанській поезії XII – XX століть. Топоніми за іменами святих і релігійних свят привнесли завдяки церкві релігійно-ідеологічний аспект і безпосередньо пов'язані з історією християнства: *San miguel de la Tumba – monasterio, San Juan – pueblo, San Sebastián – ciudad, el puerto de Malangosto, San Marcos – plaza, Santa María – sierra*.

Культурно-прагматична складова значення топонімів шляхом репрезентації концепта БАТЬКІВЩИНА в межах мегаконцепта ІСПАНІЯ, дозволяють відобразити історичні географічні об'єкти Іспанії, представляючи її в цілому (*España*) до окремих конкретних регіонів (*Castilla, León, Andalucía, Extremadura, Aragón, Asturias*) і міст або поселень (*Ávila, Sevilla, Córdoba, Toledo, Burgos*), назв річок (*Manzanares, Tajo, Ebro, Guadalquivir*), що виступають цілісними елементами неподільної держави.

Концепт БАТЬКІВЩИНА увиразнено протиставленням Півночі (*Norte*) і Півдня (*Sur*), які виступають символами

суверенної держави у творах поетів ХХ століття. Також у поезії першої половини ХІХ ст. зустрічаються топонімічні назви частин світу *Asia, Europa*, можемо назвати їх міжкультурними топонімами, які не виступають носіями концептуальної інформації і не несуть культурного навантаження стосовно Іспанії, однак образи, покладені в їх основу, є антонімічними концепту *PATRIA* (БАТЬКІВЩИНА).

Н.О. Гач у процесі дослідження концепту АМЕРИКАНСЬКА МРІЯ, наголошує на тому, що американські поети ХХ століття вживають топоніми з метою опису природних і матеріальних багатств США. Таким чином, створюється образ квітучої держави, чиї терени багаті на корисні копалини й промислові ресурси. Серед посилянь на визначальні назви штатів, вулиць і міст домінує, у тому числі, й Нью-Йорк [3:13]. Аналогічну тенденцію можемо спостерігати у поетичних творах іспанських письменників, зокрема, поет ХХ ст. Ф.Г. Лорка у вірші *Безсонне місто* описує місто Нью-Йорк (*Brooklyn Brydge*), написаний у сюрреалістичній манері, проте місто не репрезентується, як місто-мрія, а навпаки, представлене, як небажане місто – *ilusión frustrada* – розбита мрія: *abrid los escotillones para que vea bajo la luna//las copas falsas, el veneno y la calavera de los teatros* [5:241]. Місто представлене у вигляді хижої тварини, яка може зжерти кожного у будь-який момент, завжди потрібно бути напоготові: *Las criaturas de la luna huelen y rondan sus cabañas, //Vendrán las iguanas vivas a morder a los hombres que no sueñan//y el que huye con el corazón roto encontrará por las esquinas//al increíble cocodrilo quieto bajo la tierna protesta de los astros* [5:239].

На позначення концепту ВІЙНА у межах мегаконцепту ІСПАНІЯ іспанський поет Дамасо Алонсо у своїй збірці *Hijos de la ira* (1944 р.) описує важкий, болючий стан Іспанії під час Громадянської і Другої Світової війни. Мегаконцепт ІСПАНІЯ у вірші *Безсоння* вербалізується через топонім *Madrid*, що уособлює в собі той страшний стан країни, у якому перебувала Іспанія у повоєнний період: *millones de cadáveres sequen los grandes rosales//muestra sobredumbre gimiendo como el huracán, por qué se*

podre lentamente mi alma/por qué se pudren más de un millón de cadáveres en esta ciudad de Madrid [5:245]. Автор концентрує увагу на столиці – це, свого роду, переакцентування важелів на переживання і спосіб існування людей у нелегкі моменти, згуртувавшись у самому осередку подій за часів суспільно-історичних змін. На прикладі центрального міста автор демонструє ситуацію, яка панувала по всій країні.

До основних лінгвістичних критеріїв утворення топонімів, які передбачають їхню відповідність нормам семасіологічного процесу, закономірностям фонетичної та лексико-граматичної систем будь-якої мови [6:52] належать: етимологічне відображення, грамотність та оригінальність: *Catalayu(th) – Catalayud, Ati(en)za – Atiza* (XII ст. *Пісня про Мого Сіда*). Варто також враховувати історичний принцип топонімів. Будь-яка географічна назва може формуватися протягом багатьох століть і виступати стратиграфічною [4:229]. Наприклад: у XII ст. *Castiella – Castilla*, у XVII ст. *el Betis – el Guadalquivir*, у XVI ст. *ínsula – isla*.

Базуючись на спостереженнях О.В. Суперанської та українських лінгвістів Н.В. Черної та Г.О. Швець, можемо класифікувати топоніми в іспанській поезії досліджуваного періоду, виділяючи такі групи [7:221]: однолексемні топоніми, в основі яких лежать іспанські особисті імена чи географічні назви: *San Marcos, San Sebastián, San Pedro, Alhambra*; топоніми, виражені іменником з артиклем: *el Calatraveño, el Monte, las Asturias, la Sierra*; дволексемні чи багатолексемні топоніми: *Santa Águeda de Burgos, las Asturias de Oviedo, la Sierra de Miedes, Santa María*; топоніми, які характеризують властивості предметів і об'єктів: *старший, світлий, витончений – Monte Mayor, los Montes Claros, Finojosa*.

Отже, цінність топонімів полягає в тому, що вони природно виникають з позначуванням об'єктом і протягом тривалого часу спільного існування зберігають первинну внутрішню форму й мотиваційні зв'язки, отримуючи додаткові конотації [6:50].

У творах поетів другої половини XX століття, концепт БАТЬКІВЩИНА вербалізується, у більшості випадків, через

топонімічні назви: *España, Madrid, Barcelona, Coca, el puente Inés, Segovia, pinares de la Mesa, del Rosal, del Jinete, placeta de San Marcos, San Sebastián*, пов'язуючи життя людей з культурними осередками в галузі мистецтва, освіти, туризму.

Цілком можемо погодитись з думкою Н.О. Гак про те, що діахронічний підхід до дослідження топонімів дає змогу констатувати їх зміну ролі й функції залежно від тематичного спрямування твору, разом з тим, окреслити суспільно-політичні й мистецькі осередки життя соціуму у взаємозалежності від історичних та геополітичних процесів [3:14].

Таким чином, значення топонімів полягає в тому, що в них знання про слово перетинаються із знаннями про іменованій географічній об'єкт. Географічна назва акумулює в собі як позамовні (фонові) знання, уявлення, асоціації про назву й об'єкт, за яким закріплений топонім, так і наявну лінгвістичну інформацію про нього [8:240].

Стереотипи, стійкі уявлення, сформовані протягом століть, прийоми аналізу дійсності притаманні концептуальній картині світу кожного представника певного народу, вони утворюють і формують, розширюють національну концептуальну картину світу [2:344].

Так, наприклад, поетеса XIX ст. Росалія дель Кастро, яка є представницею Романтизму, виступала на захист рідної мови, а саме, за відродження галісійської мови, якою не користувалися в літературі з часів Середньовіччя. У своєму вірші *Adiós ríos, adiós fontes*, головний герой прощається зі своєю рідною землею, де він народився і виріс, не вбачає іншого виходу, як емігрувати до Америки. Таким чином, універсальний концепт БАТЬКІВЩИНА вербалізується не через конкретні топонімічні (власні) назви, а поступово, від лексем на позначення загальних назв: *tierra, lugar, casa, lar, (ríos) regatos, fontes, hortiña (huerto), prados, arboledas, pinares, iglexiña (iglesia)* і лексеми з демінутивними суфіксами, що виражають найбільшу його прив'язаність до даної місцевості: *casiña (casita), figueriñas (higueras, campaniñas (campanillas), arboriños (arbolillos), fontiña (fuente), herbiñas (hierbas), terriña*

(*tierra beiriña do mar (orilla del mar)* до конкретних власних назв: *as campanas do Pomar (las campanas de Pomar)*, як найбільшу святиню даної місцевості, якою підсумовує опис рідного краю, формуючи, наповнюючи концепт БАТЬКІВЩИНА.

Протилежну тенденцію спостерігаємо у творах іспанських поетів ХХ ст. Так, наприклад, Антоніо Мачадо у вірші *Поля Сорії*, у якому базовим концептом є концепт БАТЬКІВЩИНА/ЗЕМЛЯ, вербалізується через топонімічні назви: *Soria el Moncayo – el Duero – Extremadura que está entre San Polo y San Saturio – España*.

Можемо констатувати, що представлені концепти іспанської поезії даного періоду є універсальними й історично обумовленими, вони представлені через топонімічні назви, вербалізовані у мовних засобах в процесі їх еволюції шляхом трансцендентності концептів з використанням народної мови – староіспанської і переходом до літературно оформленої іспанської мови у творчості відомих і анонімних поетів ХІІ – ХХ століть.

Висновки. Отже, універсальні концепти іспанської поезії ХІІ – ХХ століть, репрезентовані за допомогою топонімів, акумулюються у мегаконцепті *ІСПАНІЯ*, окреслюють історичні, культурні, географічні метаморфози й автентичність іспанської концептуальної картин світу. Завдяки власним назвам, які збагачують і завдяки яким перетинаються універсальні й національно-марковані концепти, розширюють не лише мовну палітру країни, а й демонструють когнітивні, соціокультурні тенденції розвитку суспільства в цілому і літературне життя поетів зокрема.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо в поглибленому вивченні класифікацій топонімів з подальшим розробленням класифікаційної схеми й реконструкцією мегаконцепту *ІСПАНІЯ* в іспанській поезії ХІІ – ХХ століть в термінах лінгвокогнітивного підходу на прикладі національно-маркованих концептів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Буянова Л.Ю. Терминлогическая деривация в языке науки: когнитивность, семиотичность, функциональность: [монографія] / Л.Ю. Буянова. – М.: Флинта, 2011. – 389 с.
2. Попова Н.М. Принципи єдності свідомості й діяльності та його відображення у взаємодії концептуальної й мовної картин світу / Н.М. Попова // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики: [зб. наук. пр.] / відп. ред. Н.М. Корбозерова. – К.: Логос. – 2013. – Вип. 24. – С. 341–349.
3. Гач Н.О. Мовна концептуалізація культурного континууму в американській поезії XIX – XXI століття: автореф. дис... на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 “Германські мови” / Наталія Олегівна Гач / КНУ ім. Т.Шевченка. – К., 2014. – 21 с.
4. Дудун Т.В. Історичний аналіз класифікації топонімів. [Електронний ресурс] / Т.В. Дудун // Часопис картографії: [зб. наук. пр.]. – К.: КНУ ім. Т. Шевченка. – 2011. – Вип. 1. – С. 226–232. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ktvsh_2011_1_29.pdf
6. Лучик В.В. Відновлення історичних топонімів як чинник українського державотворення / В.В. Лучик // МАГІСТЕРІУМ. Мовознавчі студії: [зб. наук. пр.] / відп. ред. В.В. Лучик. – К.: КНУ “Киево-Могилянська академія”. – 2011. – Вип. 43. – С. 49–53.
7. Чорна Н.В., Швець Г.О. Особливості функціонування топонімів іспанською мовою / Н.В. Чорна, Г.О. Швець // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики: [зб. наук. пр.] / відп. ред. Н.М. Корбозерова. – К.: Логос. – 2011. – Вип. 19. – С. 218–223.
8. Симоненко Т.О. Культурологічні особливості фразеологізмів з топонімічним компонентом в іспанській мові / Т.О. Симоненко // Проблеми семантики слова, речення та тексту: [зб. наук. пр.] / відп. ред. Н.М. Корбозерова. – К.: Вид. центр КНЛУ. – 2014. – Вип. 32. – С. 237–246.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

5. Antología de poesía española. Varios autores / Ediciones de José Mas.– Madrid: Ediciones Cátedra, Grupo Anaya, S.A., 2011. – 313 p.